

4. Lakoff George. The Contemporary Theory of Metaphor / George Lakoff / Metaphor and Thought : in A. Ortony (ed.). – 2nd edition. – Cambridge University Press, 1993. – P. 202–251.
5. Lakoff George. Metaphors we live by / George Lakoff, Mark Johnson. – Chicago : University of Chicago Press, 2003. – 276 p.
6. Lakoff George. The Political Mind : Why You Can't Understand 21st – century Politics with an 18th-century Brain / George Lakoff. – New York : Viking (Penguin Group), 2008. – 292 p.
7. The Economist [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economist.com/printedition/2012-11-10>

М. М. Малашнюк

**ДИНАМИКА ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ЦЕЛЕВОГО И ВЫХОДНОГО
ДОМЕНОВ В ПРЕДЕЛАХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ МЕТАФОРЫ
(НА МАТЕРИАЛЕ ТРЕХ ТЕМАТИЧЕСКИХ РУБРИК ЖУРНАЛА
THE ECONOMIST)**

В статье проанализированы когнитивные особенности политико-экономического дискурса. Прослежено понимание некоторых ключевых политико-экономических концептов, опираясь на теорию концептуальной метафоры.

Ключевые слова: концептуальная метафора, выходной домен, целевой домен, картирование.

М. Malashnyak

**DYNAMICS OF INTERACTION BETWEEN TARGET AND SOURCE
DOMAIN WITHIN ECONOMIC METAPHOR (BASED ON THREE
THEMATIC RUBRICS OF *THE ECONOMIST* MAGAZINE)**

The article analyses the cognitive features of political and economic discourse. It also examines the understanding of some key political and economic concepts based on the theory of conceptual metaphor.

Keywords: conceptual metaphor, source domain, target domain, mapping.

УДК 81'27:530.192

Мініч Л. С.

ЛІНГВОСИНЕРГЕТИЧНІ ІДЕЇ СУЧАСНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

У статті проаналізовано основні аспекти дослідження синергетики. Основну увагу зосереджено на з'ясуванні сутності синергетики.

Ключові слова: синергетика, лінгвосинергетика, синергетичний напрям, духовно-синергетична сутність мови, енергетичність мови.

Синергетика – це науковий напрям, що вивчає зв'язки між елементами структури (підсистемами), які утворюються у відкритих системах (біологічних,

фізико-хімічних, економічних та інших) завдяки інтенсивному (потоківому) обміну речовинами, інформацією та енергією з навколишнім середовищем за нерівноважних умов [3, с. 38].

На сучасному етапі предмет вивчення синергетики (або новітньої загальнонаукової теорії самоорганізації) – дослідження законів та закономірностей глобальної еволюції довільних відкритих, складних систем, головною рисою яких є нестійкість, нерівноважність та нелінійність. Виникнення цієї науки зумовлено насамперед тим, що системний підхід застосовували під час дослідження високоорганізованих матеріальних систем (біологічних, технічних, соціально-економічних), але поза увагою залишалися процеси самоорганізації в цих системах. Результати, одержані засновниками синергетики Г. Хакеном та І. Пригожиним, виявились настільки цінними, що це дало змогу поширювати їх на системи довільної природи. Синергетику можна розглядати як сучасний етап розвитку ідей кібернетики та системних досліджень. Кібернетика та різноманітні напрями загальної теорії систем вивчають процеси підтримання рівноваги (гомеостазису) в системах за рахунок зворотних зв'язків, а також процеси управління системами. У лінгвістиці синергетику розглядають як саморушійний процес становлення та виявів синергетичних властивостей концептів у когнітивному просторі художнього тексту, а також з огляду на універсальний та міждисциплінарний характер синергетика є методологічним компонентом лінгвокультурологічного дослідження та джерелом породження образності.

На поняттях синергізму, синергії ґрунтується популярна нині наука – синергетика, яка з'явилась в останній третині ХХ століття і була розроблена професором Штутгартського університету Германом Хакеном. Синергетика вивчає системи, складені з багатьох підсистем різної природи (від атомів та електронів – до людей та космічних систем); досліджує їхню взаємодію; формує уявлення про альтернативність, поліваріантність шляхів розвитку складних відкритих систем; розглядає хаотичні процеси як потенційно впорядковані тощо. Синергетика – це також наука про несподівані явища. Насправді визначень синергетики десятки, а то й сотні (Г. Хакен [28], І. Пригожин [18], А. Жаботинський [12], С. Капіца [13], В. Василькова [9], Л. Бородкін [7], В. Аршинов [3] та ін.) Об'єднує їх те, що цей науковий напрям, який розробляють численні інститути синергетики, має міждисциплінарний характер і його використовують як у природничій, так і в гуманітарній сферах.

Зміни наукової світоглядної парадигми, істотні інформаційно-пізнавальні інновації кінця ХХ–поч. ХХІ ст., що відбуваються в сучасній науці, характеризують як радикальні зміни бачення природи, як парадигмальний зсув і взагалі – як зміну вектору руху наукової думки у зв'язку зі становленням

синергетичної парадигми [24, с. 115]. Останнім часом з огляду на вивчення синергетичної міждисциплінарної парадигми в науці формується нова галузь когнітивних знань – *лінгвосинергетика*, коли мовно-мовленнєва система та мовна особистість розглядаються як складні відкриті, нелінійні системи, що функціонують за рахунок взаємодії власних підсистем та зовнішніх чинників етносу, його культури, свідомості соціуму і перебувають у стані динамічної рівноваги, маючи регуляторні механізми. Підґрунтям лінгвосинергетичних і психолінгво-синергетичних ідей можна вважати положення щодо мови *ергон й енергея* В. фон Гумбольдта, праць О. Потебні, І. Бодуена де Куртене, концепції асиметричності й умовності мовного знака Ф. де Соссюра, В. Скалічки, мовного дрейфу Е. Сепіра, теорії діалогічного тексту М. Бахтіна, сучасні напрацювання мовленнєзнавства й дискурсології.

Синергетичний міждисциплінарний напрям поступово перетворюється на загальну теорію розвитку, тому є об'єктом дослідження науковців різних галузей знань В. Вернадський [10], П. Флоренський [27], Г. Хакен [29], Ф. Бацевич [5], І. Пригожин [19], В. Аршинов [4], Ю. Лотман [14], Р. Будагов [8], І. Ревзін [20], М. Алефіренко [1] та інші.

Синергетика розглядає пізнавальні здібності людини в гармонійно-когерентному, толерантному пристосуванні (адаптації) до світу. Особлива роль у цьому належить мові, хоч і потрібно завжди пам'ятати про принципову обмеженість людського тезаурусу сприйняття. Слово – це синергія того, хто пізнає, й речі, яка ним усвідомлюється через пізнання, особливо у вивченні тієї абсолютної субстанції, яку ми звикли називати словом Бог. Слово – це особлива форма життя. Воно є своєрідним синергеном, тому що заряджається енергетикою духу людини, а людина – від інноваційних знань, інформації, від Божественного Слова.

В. фон Гумбольдт у своїх працях подає синергетичне розуміння пізнання і мови, що потрактовано як «вищий прояв душевно-духовного дійства, у якому людині вперше відкривається новий бік дійсності, істинність речей...», відмінність між мовами – це не відмінність звуків чи знаків: це різниця «поглядів на світ» (*Weltansichten*) [11, с. 370]. У своїй книзі «Мова і філософія культури» В. фон Гумбольдт виводить три смислові центри вищеназваної проблеми: мова/культура/картина світу: «Мова – це об'єднана духовна енергія народу, яка дивним чином відображена у звуках... Мови – це ієрогліфи, в яких людина відображає світ та своє уявлення про нього... Через різноманітність мов для нас відкривається багатство світу та різноманітність того, що ми в ньому пізнаємо». Але В. фон Гумбольдт писав, що «ні у сфері понять, ні в мові як такій ніщо ніколи не буває відокремленим» [11, с. 349]. Смисловим унісоном звучать слова Ф. де Соссюра: «Вся моя думка полягає в тому, що чим більше

вивчаєш мову, тим більше переконуєшся в тому, що все в мові *є історією...* Неможливо повністю пізнати народ, не знаючи його мови або не маючи хоча б загального уявлення про неї. Мова є важливою частиною духовного багажу націй і допомагає схарактеризувати *певну епоху, певне суспільство*» [199, с. 40].

Будучи послідовником В. фон Гумбольдта, О. Потебня у своїй праці «Мысль и язык» переосмислює нагромаджений європейською філософською думкою та мовознавством досвід досліджень у галузі мови. На його думку, «мова – це засіб не виражати уже готову думку, а створювати її, не відображення уже встановленого світогляду, а складник її діяльності. Щоб вловити свої порухи душі, щоб осмислити своє зовнішнє сприйняття, людина повинна об'єктивувати в слові дійсність і слово привести у відповідність з іншими словами». Учений-лінгвіст розрізняє мову та дух мови (або народу). Дух для О. Потебні – це не вся психічна діяльність людини, не протилежність матерії, а лише «свідома розумова діяльність», яка передбачає поняття і, відповідно, слова, вербалізована внутрішня мова (так термін «дух» трактується лише в праці «Мысль и язык»; в інших працях учений сприймає його в звичайному філософському значенні) [16]. О. Потебня переконаний, що «думка без мови, як дух без тіла, бути не може... Слово мов односкладових, як китайська, не виражає звуками відносин, це чітко неподільна одиниця, як в природі кристал. Слово мов префіксальних, які грубо виражають відносини самостійними словами, що додаються до невідомого кореня, є, швидше, підґрунтям для інших, неподільних, ніж суб'єктивна єдність членів, як в природі рослина. У мовах флективних, якими є індоєвропейські мови, у яких відносини передаються закінченням, не мають самостійного буття та змін у корені, слово знову є єдністю, як в односкладових, але тут єдність у різноманітності членів, як у природі організм» [17, с. 17].

Сучасні тенденції науки про мову зорієнтовані на антропологічний аспект вивчення мови, що дає змогу впевнено рухатися до розуміння сутності й природи мови як «оселі буття людини», її духу, коли все зрозумілішим стає той факт, що «сутність мови, – настільки, наскільки вона взагалі може бути виявлена, – відкривається не «інструментальному», а філософському погляду. Визначення мови як «оселі буття духу» в наші дні стало крилатим висловом. Усе частіше в лінгвофілософських і власне лінгвістичних працях мова постає як глибинне символічне середовище, синергетично пов'язане з глибинними виявами людського духу [6, с. 33].

Ідеї духовно-синергетичної сутності мови, окрім праць названих лінгвістів, здебільшого були закладені працями російських релігійних філософів (і лінгвофілософів) О. Лосєва, П. Флоренського, С. Булгакова та ін.

У сучасній лінгвістиці ідеї енергетейного підходу до мови виявляють дві досить помітні тенденції. Перша з них пов'язана з розумінням енергетейного як власне *енергетичного*, що має свої кількісні виміри і реалізується, передовсім, у психофізіологічній діяльності людини. Наприклад, український мовознавець В. Таранець [25] формулює енергетичну теорію мовлення. Термін «енергетичний» має таке значення: «певна кількість нервово-м'язової активності людини, потрібної для продукування одиниць звукового рівня мови – складів, слів, синтагм, фраз. Кожна згадана мовленнєва одиниця має свою енергетичну структуру, яка характеризується асиметричним рухом енергії й є підґрунтям матеріалізації думки, тобто процесів породження мовлення в лінійно розгорнутих артикуляційно-акустичних одиницях. Перерозподіл енергії в межах фонетичних структур також впливає на морфологічні процеси в досліджуваних мовах» [26, с. 127]. Другу тенденцію пов'язують із вищезгаданим трактуванням енергетейного насамперед як глибоко духовного в сутності людської мови. Ідеї енергетизму в розумінні сутності й природи мови, які опрацьовують сучасні дослідники в межах цієї тенденції, виявляють досить чіткі паралелі з реалістичними і номіналістичними напрямками філософії епохи середньовіччя, філософськими доктринами В. Соловйова, О. Лосєва, С. Булгакова, П. Флоренського.

Розглянемо декілька концепцій сучасних дослідників, які працюють у світлі енергетейної теорії. Лінгвісти за об'єкт вивчення беруть різні аспекти людської мови: її звукову організацію, слово, закони сполучуваності слів (синтаксис) тощо. Водночас у цих концепціях помітна досить цілісна картина єдності Всесвіту, людини та її Мови, зокрема М. Ананов припускає, що кожен елемент Всесвіту – це втілення еталонного Звуку, оскільки, згідно зі Святим Письмом, «на початку було Слово», а значить, було звучання [2, с. 121]. Істинна інформація про сутність і природу світу потрапляє до нас із Вищих Сфер, і її першооснова зосереджена у Звуці, який має свій код. Пошук «правильної» мови, точного визначення речей стосовно Вселенського Розуму має своїм вихідним пунктом еталонне звучання. Кожна річ, поняття концентрують навколо себе енергетичне поле, оскільки вони є породженнями Еталонного Звука. Звук є не лише носієм інформації, втіленням образності, але й субстанцією, яка концентрує в собі Енергію, що має позитивні й негативні поля. Пошук єдино правильних звукосполучень у їхній чіткій послідовності – мета об'єднання усіх мов у єдину Істинну мову [2, с. 121–123].

Російський лінгвіст В. Юрченко вважає, що погляд на мову – це одночасно погляд на світ. Мова, на думку вченого, віддзеркалює дійсність і, відповідно, у своїй будові «відтворює» структуру Всесвіту [30, с. 63].

Досліджуючи теоретичні засади онтологічного напрямку філософії мови, П. Флоренський указує на енергейність як атрибутивну особливість імені. На думку П. Флоренського, якого вважають основоположником синергетики як науки ще за 50 років до Г. Хакена, «слово є сама річ, тому воно завжди є іменем». Філософія імені в його вченні є обґрунтуванням єдиносутності людини і Бога. Через Ім'я Боже людина сутнісно дотикається до надприродного. Проголошуючи формулу «в ім'я», людина відчуває свою єдність із Богом. Обґрунтування існування Бога як об'єктивно-істинного знання філософ замінює описуванням суб'єктивного переживання, сприйняття поняття об'єктивної істини. Слово, за П. Флоренським, є організмом, самозамкненим світом, із тонкою структурою і складною будовою. Одна із його основних властивостей – магічність, тобто здатність впливати на світ особливим способом вібрації. Слово розуміють як міст між «Я» і не – «Я», слово є тим, хто говорить, є самою реальністю [27, с. 194].

Важливим для розуміння енергейної природи мови є запроваджений П. Флоренським до його філософського символізму первень енергії. Визначальна теза цього вчення стосується поєднання феномена і ноумена, що, на думку філософа, є поєднанням їхніх енергій, у результаті чого і з'являється символ. Буття символу є буттям злиття енергій: «така сутність, енергія якої, зрощена з енергією іншої, ціннішої, має цю останню» [27, с. 223]. На базі цієї концепції вчений розгортає нове витлумачення феномена мови, слова, імені.

Концепт енергії має важливе значення у філософії імені О. Лосєва: енергія є діалектичним синтезом тотожності та відмінності між сутністю та іменем речі, становленням їхньої одночасної тотожності і відмінності. Поняття енергії розвивав у XIV сторіччі в християнській патристиці Григорій Палама. Він висвітлював питання про тварність чи нетварність Божих енергій; онтологічний статус самого поняття енергії, що повинно було вплинути на розв'язання питання про можливість спасіння для людини як істоти довершеної [Див.: 6, с. 153, 156].

Сучасний український лінгвіст В. Манакін, аналізуючи теорії вчених, які висловлювали ідеї щодо енергетичної та енергейної природи мови [15, с. 92], дотримується думки, що сучасне мовознавство уже повинно розпочати вивчення проблеми енергетики слова, морфеми, речення, звукового ладу мови, оскільки ключовою ланкою цієї парадигми є людина. Зокрема вчений наголошує, що, незважаючи на фактичні прояви енергетичних властивостей мови, лінгвістика поки що не має відповідної апаратури для вимірювання мовної енергетики.

Отже, синергетичний підхід до вивчення мови – це стиль нової, відмінної від класичної, науки, це новий етап розвитку системного мислення з

урахуванням нелінійності й відкритості реальних природних і соціально-гуманітарних систем. Синергетична методика принципово по-новому пояснює світоглядну теорію: у центрі уваги перебувають не об'єкти, а *взаємодія між ними*, акценти зміщено з аналізу стану речей, ситуацій на процеси, на дослідження *спрямованості й незворотності змін*; акцентовано увагу на принципах зв'язку й багатовекторного розвитку. Українські та зарубіжні вчені М. Алефіренко [1], О. Семенець [22], О. Селіванова [21], В. Аршинов [4] та інші протягом останнього десятиріччя активно розробляють синергетичну методологію, беручи за основу те, що синергетичний світогляд дає змогу встановлювати й реально бачити процеси глибинної єдності закономірностей розвитку природи, планети, Сонячної системи і землян, діяльність якого відображається в мові.

Список літератури

1. Алефіренко Н. Ф. Поэтическая энергия слова. Синергетика языка, сознания и культуры / Н. Ф. Алефіренко. – М. : Academia, 2002. – 394 с.
2. Ананов М. Г. Эталонный Звук как воплощение Понятия Абсолюта / М. Г. Ананов // Когнитивные сценарии языковой коммуникации : CSC' 2001 / под ред. С. С. Дикаревой и В. М. Рогинского. – Симферополь : Изд-во Таврического нац. ун-та, 2001. – С. 121–123.
3. Аршавин В. И. Синергетическое движение в языке / В. И. Аршавин, Я. И. Свирский // Самоорганизация и наука : опыт философского осмысления. – М. : Наука, 1994. – С. 33–39.
4. Аршинов В. И. Синергетика как феномен постнеоклассической науки / В. И. Аршинов. – М., 1999. – 203 с.
5. Бацевич Ф. С. Синергетика мови в концепції П. Флоренського / Ф. С. Бацевич // Філософська думка. – 2008. – № 1. – С. 101–110.
6. Бацевич Ф. С. Філософія мови. Історія лінгвофілософських учень : [підручник] / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2008. – 240 с.
7. Бородкин Л. И. «Порядок из хаоса» : концепции синергетики в методологии исторических исследований / Л. И. Бородкин // Новая и новейшая история. – 2003. – № 2. – С. 98–118.
8. Будагов Р. А. История слов в истории общества / Р. А. Будагов. – М. : Просвещение, 1999. – 270 с.
9. Василькова В. В. Порядок и хаос в развитии социальных систем : Синергетика и теория социальной самоорганизации / В. В. Васильков. – СПб. : Лань, 1999. – 480 с.
10. Вернадский В. И. Научная мысль как планетное явление / В. И. Вернадский. – М. : Наука, 1991. – 271 с.
11. Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры / В. фон Гумбольдт. – М., 1985. – 456 с.
12. Жаботинский А. М. Концентрационные колебания / А. М. Жаботинский. – М. : Наука, 1974. – 179 с.

13. Капица С. П. Синергетика и прогнозы будущего / С. П. Капица, С. П. Курдюмов, Г. Г. Малинецкий. – М., 1997. – 285 с.
14. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера – история / Ю. М. Лотман. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 464 с.
15. Манакін В. Мова як енергетичний феномен / В. Манакін // Нова філологія. – Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т, 2007. – № 27. – С. 91–97.
16. Потебня А. А. Мысль и язык / А. А. Потебня // Слово и миф. – М., 1989. – С. 17–200.
17. Привалова И. В. Интеркультура и вербальный знак (лингвокогнитивные основы межкультурной коммуникации) : [монография] / И. В. Привалова. – М. : Гнозис, 2005. – 472 с.
18. Пригожин И. Порядок из хаоса : Новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс. – М. : Прогресс, 1986. – 432 с.
19. Пригожин И. Природа, наука и новая рациональность / И. Пригожин // В поисках нового мировидения. – М. : Знание, 1991. – № 7. – С. 32–41.
20. Ревзин И. И. Структура языка как моделирующей системы / И. И. Ревзин. – М. : Наука, 1978. – 287 с.
21. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : [термінологічна енциклопедія] / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля, 2006. – 716 с.
22. Семенець О. О. Синергетика поетичного слова / О. О. Семенець. – Кіровоград : Імекс ЛТД, 2004. – 338 с.
23. Серль Дж. Р. Метафора / Дж. Р. Серль // Теория метафоры. – М., 1990. – 543 с.
24. Степанян Л. Л. Синестезия и эмоциональность речи / Л. Л. Степанян // Вестник Московского университета. – 2004. – № 4. – С. 115–120.
25. Таранец В. Г. Энергетическая теория речи / В. Г. Таранец. – К. ; Одесса : Вища шк., 1981. – 149 с.
26. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. – М., 1996. – 284 с.
27. Флоренский П. Имена / П. Флоренский. – М., 2006. – 896 с.
28. Хакен Г. Синергетика. Иерархии неустойчивостей в самоорганизующихся системах и устройствах / Г. Хакен. – М. : Мир, 1985. – 423 с.
29. Хакен Г. Принципы работы головного мозга : Синергетический подход к активности мозга, поведению и когнитивной деятельности / Г. Хакен. – М. : Изд-во Per Se, 2001. – 351 с.
30. Юрченко В. С. Философские и лингвистические проблемы семантики / В. С. Юрченко. – Саратов : Изд-во СГУ, 1993. – 366 с.

Л. С. Минич

ЛИНГВОСИНЕРГЕТИЧЕСКИЕ ИДЕИ СОВРЕМЕННОЙ ЛИНГВИСТИКИ

В статье проанализированы основные аспекты исследования синергетики. Основное внимание сосредоточено на выяснении сущности синергетики.

Ключевые слова: синергетика, лингвосинергетика, синергетическое направление, духовно-синергетическая сущность языка, энергетичность языка.

L. Minich

LINGVOSYNERGETIC IN MODERN LINGUISTICS

The article analyzes the main aspects of research in synergetics. The main focus is on clarifying the nature of synergetics.

Keywords: synergetics, lingvosynergetics, synergetic tendency, spiritual synergetic nature of a language, language energy

УДК 37.091.321:378.4

Нестеренко Л. О.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВИКЛАДАЧА ВНЗ

Науково досліджено психолого-педагогічні критерії становлення професіоналізму викладача ВНЗ. У статті проаналізовано основні науково-методичні підходи щодо становлення професіоналізму педагога вищої школи, сформульовано та описано рівні професіоналізму науково-педагогічного працівника, схарактеризовані психолого-педагогічні критерії рівня професіоналізму науково-педагогічного працівника були. Науково доведено, що наявність у структурі професійної діяльності викладача вищої школи вищезазначених критеріїв визначають якість науково-педагогічної діяльності в системі вищої освіти.

Ключові слова: викладач ВНЗ, психолого-педагогічні закономірності, професіоналізм, критерії професіоналізму, науково-педагогічна діяльність, система вищої освіти.

Нові вимоги до якості вищої освіти роблять питання визначення критеріїв рівня професіоналізму особистості сучасного науково-педагогічного працівника особливо актуальним. Адже така характеристика педагога є не лише важливою передумовою реалізації ідей Болонського процесу, але й провідною умовою розв'язання комплексних завдань усебічного розвитку власне особистості викладача. Відтак, готовність та вміння педагога ВНЗ надавати